

Wandeling 'Alkmaar Stad aan het Water'

De aanwezigheid van de mooie grachten in de stad en de aanwezigheid van water in de omgeving (Alkmaardermeer en de kust) maken Alkmaar een Stad aan het Water. Het is opvallend dat met veel bezienswaardigheden een link met water gevonden kan worden. Aan de hand van deze wandeling ontdekt u de verschillende facetten van Alkmaar. De wandeling duurt 1,5 à 2 uur (tijd van eventueel museabezoek niet mee gerekend). Veel plezier in Alkmaar Prachtstad!

1) Molen van Piet, Clarissenbuurt 4

Deze molen is weliswaar een windmolen, maar hoort vanwege de prachtige ligging op de oude vestingwal en aan het water toch thuis in deze wandelroute. Vroeger stonden wel tien molens op de vestingwallen rondom de stad. Met uitzondering van deze zijn ze allemaal uit de binnenstad verdwenen.

De eerste steen voor deze molen werd gelegd in 1769. U ziet de zogeheten ronde stenen bovenkruier. Een bovenkruier wil zeggen dat de kap van buitenaf gekruid (gedraaid) wordt. Dit gebeurt met de houten staart, die bediend wordt vanaf de houten omloop halverwege de romp. Deze omloop heet een stelling en daarom noemt men dit ook wel een stellingmolen. Op de zolders van deze molen staan diverse oude apparaten. De molenaar kan u hier alles over vertellen. En voor wie durft: vanaf de stelling heeft u een ongekend uitzicht over de historische stad.

Openingstijden (mei tot oktober)

Vrijdag & zaterdag 10.00 – 17.00 u

Zondag 14.00 – 17.00 u

Tevens op afspraak met de molenaar (tel. 072-5112574 of 06-55816652).

Entree

Volwassenen € 2,50

Kinderen € 1,50

Excursies/groepen op afspraak € 35,-

Loop linksaf het Ritsevoort op (de straat met links op de hoek Restaurant La Pampa). Het Ritsevoort is een leuke winkelstraat met de meer chique zaken. Ga de brug over en meteen rechtsaf de Oudegracht op. Houd het water aan uw rechterhand. Het Huis met de Dolfijnen is aan de linkerkant (nr. 218).

2) Huis met de Dolfijnen, Oudegracht 218

De dolfijnen waar dit statige grachtenpand zijn naam aan ontleent, vindt u aan weerszijden van de voordeur. Oorspronkelijk stonden hier twee smalle ondiepe huizen met een steegje ertussen, die vermoedelijk kort na het Spaanse beleg van 1573 zijn gebouwd. In de eerste helft van de 17de eeuw zijn zij samengetrokken tot één breed pand, dat in 1716 ook nog eens naar achteren toe is uitgebreid. In 1716 werd ook de voorgevel in Lodewijk XIV stijl verbouwd en werd de entree opgesierd met twee dolfijnen. In 1783 is de gevel opnieuw aangepast, ditmaal met detaillering in de Lodewijk XVI stijl, onder andere bij de hardstenen platen onder de vensters op de begane grond.

Loop verder over de Oudegracht en steek bij de volgende brug het water over. Aan de rechterkant ziet u op nummer 245 het Archeologisch Centrum, recente archeologische vondsten in Alkmaar zijn tentoongesteld. Het centrum is geopend tijdens kantooruren (tussen 12.00 – 13.00 uur gesloten). Iets voorbij het Archeologisch Centrum treft u op nummer 241 een mooi woonhuis aan.

3) Woonhuis, Oudegracht 241

In de gevel van dit woonhuis zijn twee kanonslopen aangebracht en twee in natuursteen gebeeldhouwde zeilschepen. In het midden ziet u een rijk versierde gevelsteen. Daar is een familiewapen aangebracht met daarboven een helm met helmkleed. Volgens de overlevering verwijzen deze attributen naar de voormalige opdrachtgever, een uit Alkmaar afkomstige gezagvoerder bij de admiraliteit van West-Friesland. Ziet u iets opmerkelijks aan de zeilschepen? Deze varen tegen de wind in en dat houdt in dat de gezagvoerder met pensioen is gegaan. Het pand heeft een 17de-eeuwse kern, maar de onderpui van de voorgevel is (waarschijnlijk in de 19de eeuw) verbouwd naar 18de-eeuw voorbeeld.

Loop verder over de Oudegracht en ga ter hoogte van de tweede brug rechtsaf de Baangracht op. Beklim aan het eind van het grachtje de trappen en ga linksaf het Kwerenpad op. Op een gegeven moment ziet u aan uw linkerhand het Volksbadhuis.

4) Volksbadhuis, Kwerenpad 11

In 1892 kwam aan het Kwerenpad een badhuis. Dit badhuis is jarenlang bezocht door de vele binnenstadsbewoners die thuis geen badvoorziening hadden. Het badhuis werd gebouwd in de periode waarin de eerste villa's in het Emmakwartier werden voorzien van een eigen badkamer met badkuip. In het badhuis kende men voor dames en heren uiteraard gescheiden bezoektijden!

Dit badhuis is in 1892 ontworpen door stadsbouwmeester G. Looman, in de toen landelijk geliefde neorenaissance stijl. De buitenzijde is nog nagenoeg origineel gebleven. Opdrachtgever voor de bouw van dit badhuis was het Witte Kruis Alkmaar, waar Looman actief bestuurslid van was. In het badhuis waren vier regenbaden (douches) en twee kuipbaden 1^e klasse in ondergebracht. Voor de 2^e klasse waren er vier regenbaden. Op zolder lagen goederen opgeslagen voor verpleging. In 1914 brandde het badhuis uit. Bij de heropbouw verdwenen de kuipbaden. Er kwamen elf douches aan een middengang en een wasplaats met wringer.

Het badhuis was aanvankelijk vrijstaand, maar is door vergroting bij de omringende panden aangesloten. In 1919 ontwierp P.N. Leguit een verlenging aan de achterkant, met ruimte voor zes douches extra. In 1928 werd de linkervleugel ontworpen in Amsterdamse Schoolstijl door architect D. Saal. Hier werd een vestibule en een wachtkamer in ondergebracht. Deze nieuwe vleugel vormde een geheel met de badmeesterswoning op nummer 12, die gelijktijdig werd gebouwd. In de 20ste eeuw kreeg een groeiend aantal woonhuizen een eigen badvoorziening en het badhuis is geworden tot monument van de geschiedenis van medisch zorg en hygiëne. Het stenen kruis op de toppinakel herinnert nog aan de zorginstelling het Witte Kruis. Sinds 1964 is het badhuis het onderkomen van de Muziekvereniging Excelsior.

Loop verder over het Kwerenpad, sla de eerste weg links in (Klein Nieuwland) en ga bij de volgende straat rechtsaf. U bent weer op de Oudegracht en komt aan uw rechterhand op een gegeven moment het Wildemanshofje tegen.

5) Wildemanshofje, Oudegracht 45-91

Het Wildemanshofje is het grootste hofje in de binnenstad van Alkmaar. Het kreeg zelfs een monumentaal poortgebouw, waarop het 'logo' van de stichter meer dan levensgroot prijkt: Gerrit Florisz. Wildeman. Het hofje werd in 1717 gebouwd en bood aanvankelijk plaats aan vierentwintig bejaarde vrouwen van verschillende geloofsrichting. De beelden op het poortgebouw zijn gemaakt door de Alkmaarse beeldhouwer Jacob van der Beek. U ziet naast de wildeman twee oude dames die de doelgroep voor deze woningen verbeelden: links de ouderdom en rechts de armoede. In 1849 werd het hofje gemoderniseerd. Toen werden kruiskozijnen (ook bij de woningen) vervangen door de huidige vensters. Boven in het poortgebouw is de regentenkamer ondergebracht. Het interieur is nog in de staat van de verbouwing uit 1849, evenals het plafond.

Op de binnenplaats is een mooie, symmetrisch aangelegde tuin, met rondom eeuwenoude leilinden. De bomen zijn circa tweehonderdzeventig jaar oud! In de tuin zijn ook nog twee oude waterputten aanwezig. De bewoonsters putten hier vroeger hun water, om onder andere de was te doen. De natte was werd in het gras neergelegd om te drogen en te bleken. De tuin was toen ingericht als bleekveld. Dat bleken gebeurde door zonlicht, maar vooral door het chlorofide in het gras. Daarom hangen vele waslijnen boven het gras. Wist ú dat?

Verlaat het hofje weer aan de Oudegracht en vervolg uw weg langs de gracht (rechtsaf vanuit het hofje). Bij de volgende brug gaat u linksaf de Keetgracht op. Steek De Laat over en ga de Zoutstaat in. Aan het einde van dit straatje ziet u links op de hoek de Vigliantie staan.

6) De Vigliantie, Verdronkenoord 45

De meeste pakhuizen in de Noordelijke Nederlanden uit de 17de en 18de eeuw kregen een eenvoudige tuitgevel. Maar er zijn uitzonderingen, zoals dit pakhuis dat in de tweede helft van de 17de eeuw gebouwd is. Het pand kreeg zelfs een naam: De Vigliantie, wat 'waakzaamheid' betekent.

Aan de voorkant ziet u een rijk versierde 'verhoogde halsgevel', bekroond door een gebroken fronton met een stenen vaas erin. Aan weerszijden van de hals zitten uitbundig gebeeldhouwde klauwstukken met krullen en diverse soorten bloemen en vruchten. Dit is een verwijzing naar de handel die hier werd opgeslagen. Opmerkelijk zijn de twee gebeeldhouwde ovalen cartouches eronder. In de bouwwereld worden zij op z'n Frans 'oeil-de-boeuf' genoemd, of wel 'koeienoog'. Dit soort halsgevels hebben de bijnaam 'Vingboons-gevels', vernoemd naar de bekende Amsterdamse architect Philip Vingboons. Hij heeft tussen 1640 en 1675 veel van dit soort gevels ontworpen. Vaak werden de Vingboongevels geleed door pilasters. Ook bij De Vigliantie is dat het geval. Wie de ontwerper is van deze Alkmaarse gevel is overigens niet bekend.

Als u met uw rug richting De Vigliantie staat, dan ziet u rechts in de verte de Accijnstoren staan.

7) Accijnstoren, Bierkade 23

Dit fraaie torentje werd in 1622 gebouwd als belastingkantoor. Hier werd belasting gevraagd voor alle artikelen die per schip Alkmaar werden ingevoerd. Accijnzen vormden vroeger een belangrijke bron van inkomsten voor de stad. De Accijnstoren heeft een nagenoeg vierkante plattegrond en is opgetrokken in baksteen met natuurstenen banden. Boven de trans (=omgang) heeft het gebouwtje een sierlijke houten toren met luidklok. De toren wordt bekroond door een peervormige bekroning met een vergulde bol. De windwijzer is een binnenvaartscheepje. Tegenwoordig is dit historische onderkomen het kantoor van de gemeentelijke havenmeester.

Onder druk van het toenemende autoverkeer werd de Bierkade in 1924 verbreed. Daardoor zou de Accijnstoren midden op de weg komen te staan. Om het gebouwtje voor sloop te behoeden is het vier meter verrold. De gedenksteen naast de ingang herinnert hieraan. Tijdens het verrollen is het 17de-eeuwse uurwerk gewoon door blijven lopen.

Steek vanaf de Accijnstoren de Korte Vondelstraat over en loop het Verdronkenoord op (gracht aan uw linkerhand houden). Tips voor onderweg aan de rechterkant van Verdronkenoord:

– Kanoverhuur De Kraak, om Alkmaar eens vanaf het water te bekijken. www.dekraak.nl

– Sint Laurentiuskerk (Verdronkenoord 78).

Aan het eind van het Verdronkenoord ziet u de Visbanken aan de rechterkant.

8) De Visbanken, hoek Verdronkenoord/Mient

In alle oude Hollandse steden waren vroeger verschillende marktplaatsen of –straten waarop bepaalde producten werden verkocht, bijvoorbeeld een botermarkt, graanmarkt of turfmarkt. Meestal was er ook een vismarkt, waar men één of twee kleine galerijen aantroef. Hieronder konden de visverkopers, beschermd tegen weer en wind hun waren op stenen visbanken uitstallen. Uit oude rekeningen blijkt dat Alkmaar al in de 16e eeuw visbanken had. Via de deuren in de muur werd de vis, hangend in gevlochten korven, in het water van het Verdronkenoord vers gehouden. Natuurlijk is er in de loop van de tijd wel wat gewijzigd. Zo zijn in 1755 de oorspronkelijke houten kolommen onder de banken vervangen door stenen zuilen. De houten galerijen rusten nu op 19de-eeuwse gietijzeren kolommen. Op de kap van de gaanderij langs het water staan twee beelden: een visvrouw en een visser. Zij zijn in 2004 gerestaureerd en in kleur gezet. Let u op de putroosters: in verband met het 'bijtende' visafval zijn in plaats van ijzeren roosters koperen exemplaren aangebracht. Tot in 1998 vond hier nog elke vrijdag de vismarkt plaats.

Ludiek aan de Alkmaarse vismarkt is dat hier op marktdagen een ooievaar aanwezig was. Deze ooievaar was in gemeentedienst en met een heuse ambtketen om de nek, liep hij over de markt. Zijn taak was het wegwerken van het visafval. Het beest had gekortwiekte vleugels, zodat hij niet weg kon vliegen. De vraag is of hij dit wel wilde, met al die lekkernijen voor het opeten.

Loop een stukje terug en ga linksaf de Hekelstraat in. U wandelt nu in de Oude Stad van Alkmaar. Geniet van de historische sfeer die deze smalle straatjes uitademen. Aan het eind van de Hekelstraat, links op de hoek treft u een voormalige winkel van Albert Heijn aan (nu schoenenwinkel Passo). Tip: ga ook even rechtsaf het Fnidsen op naar de Grutterij, een echte ouderwetse winkel.

9) Voormalige winkel van Albert Heijn, Hekelstraat 2/ Fnidsen 85

Deze schoenenwinkel heeft een bijzonder onderkomen: het eerste winkeltje van Albert Heijn in Alkmaar! In 1897 liet de Zaanse firma Albert Heijn op deze hoek haar derde filiaal bouwen (in de Zaanstreek en Purmerend waren al eerder winkels geopend). De naam staat nog te lezen op de zwarte glazen plaat boven de pui. Boven de Alkmaarse winkel was een bijbehorende woning (in de gevel aan de Hekelstraatzijde staat nog het woord 'huisbel' naast de deur) en aangrenzend in de Hekelstraat was het pakhuis voor opslag. Het complex heeft eigenlijk drie gevels gekregen: één aan het Fnidsen en twee in de Hekelstraat. De gevels zijn opgebouwd in de neorenaissance stijl, met vele versieringen in het metselwerk boven de ramen, uitbundig gekrulde muurankers, natuurstenen blokken en ver uitstekende gebeeldhouwde koppen. Aan de gevel in de Hekelstraat zijn twee ludieke koppen aangebracht die de gelijkenis met personen doen vermoeden. De houten winkelpui heeft kundig snijwerk en let u ook eens op de regenpijp!

Vanaf de Hekelstraat gaat u linksaf het Fnidsen op en dan rechtsaf de Appelsteeg in. Links ziet u het Huis met de Kogel en rechts de Glazenier (beide op een hoek aan de kant van het water).

10) Glazenier, Appelsteeg 1

In dit prachtige pand is de Alkmaarse Glazenier gevestigd, die in de winkel bijzondere oude en nieuwe glas-in-lood-ramen heeft staan. De gevel van het pand is gebouwd in 1887 (zoals te lezen op de gevelsteen op de hoek tussen de ramen van de eerste en tweede verdieping). De bouwstijl is die van de neorenaissance. Karakteristiek voor die stijl zijn onder meer de geblokte lisenen (pilastervormige, uitspringende muurbekleding) bij de hoeken. Zij vormen de verticale verbindingslijnen tussen de kroonlijst van de winkelpui en de kroonlijst van het bovendee van de gevel. Bijzonder is de afgeronde hoek, compleet met ramen met gebogen glas. Dergelijke ronde hoeken heeft men in de 19de eeuw op verschillende plaatsen in de stad gebouwd, maar er zijn er niet veel meer te vinden.

Behalve de gevelsteen met het jaartal 1887 is er een tweede jaartalsteen uit 1609, te vinden aan de zijde van het Luttk Oudorp. Deze steen komt uit een pand dan eerder op deze plek heeft gestaan. Er zijn nog twee oude gevelstenen te vinden. De ene, aan het Luttk Oudorp, laat een zeilschip zien met op de achtergrond een stad met een hoge torenspits. De andere, aan de Appelsteeg, toont een (appel)boom. Net als de straatnaam Appelsteeg is dit een verwijzing naar de appelmarkt die op de Zijdam werd gehouden.

11) Huis met de Kogel, Appelsteeg 2

Het Huis met de kogel dankt zijn naam aan de kanonskogel die links bovenaan de gevel hangt. Deze Spaanse kogel was hier ingeslagen tijdens de Spaanse oorlog van 1573. In dat jaar werd het huis bewoond door het gezin van Jan Arendsz. (een van de eerste hageprekers van Nederland). Alle gezinsleden bleven ongedeerd en de kogel herinnert ons nog altijd aan dit wonder.

Het Huis met de Kogel is waarschijnlijk kort voor het begin van de Spaanse oorlog gebouwd. Het pand laat zien hoe de Alkmaarse huizen eruit zagen in die tijd. Er werd toen voornamelijk gebouwd met hout, maar dit huis heeft één stenen gevel. De voorgevel is aan de waterkant en u ziet dat deze gevel naar boven toe breder wordt. Ook de stenen zijgevel heeft dit overstek gehad. Voor deze bouwwijze waren diverse redenen: de regen viel via het bovenste geveldeel keurig vóór de rest van de houten gevel langs; het was handig bij het ophijzen van lading en bovendien scheelde het belastinggeld op het grondgebruik!

Als u tegenover het Huis met de Kogel staat en naar rechts kijkt, ziet u in het water een echte Venetiaanse gondel liggen. De straatnaam Fnidsen is een verbastering van Venetië en komt voort uit de handel met Venetië. Vanaf deze plek heeft u ook prachtig zicht op de Waagtoren en het Luttk Oudorp. Vervolg uw weg, ga de brug over en direct rechtsaf. U ziet links meteen het Huis met de Schopjes.

12) Huis met de Schopjes, Luttk Oudorp 110

Dit rijk versierde pakhuis uit 1609 heeft haar naam te danken aan de gevelsteen midden in het fries. Daarop zijn drie schopjes of scheppen te zien, die werden gebruikt in het bakkersambacht. Hier woonden en werkten namelijk Alkmaarse koekenbakkers. Het pand werd grotendeels gebruikt als pakhuis. Dat is te zien aan de laaddeuren in het midden op de verdiepingen (nu ramen) en de mooie hijshaak, helemaal bovenaan. Beneden was de voorzijde ingericht als winkel, met luiken om de waar uit te stallen en een luifel om de weersinvloeden enigszins tegen te gaan. Langs het Luttk Oudorp hebben meerdere panden gestaan met een winkelpui als deze, maar zij zijn in de 19de en 20ste eeuw drastisch verbouwd of verdwenen. In ieder geval is dit de enig overgebleven luifel langs de gracht.

Links van het Huis met de Schopjes loopt de Kooltuin, daar gaat u in. Velen beschouwen dit straatje als één van de mooiste plekjes van Alkmaar. Let eens op de panden die met hun achtergevel direct aan het water staan. De panden geven onderdak aan de Alkmaarse prostituees aan de Achterdam. Bijzonder is dat de bordeelhouders in Alkmaar gezamenlijk de zorg dragen voor de straat en dat de prostituees lid zijn van verenigingen die voor hun belangen opkomen. Aan het eind van de Kooltuin gaat u de Torenburchbrug over en linksaf de Dijk op. De straatnaam Dijk herinnert aan de dijk, die is aangelegd als toegangsweg tot het, inmiddels weer gesloopte, slot Torenburch, gebouwd door Graaf Willem II. U loopt rechtdoor, gaat de brug over en ziet links op de hoek Biermuseum De Boom.

13) Biermuseum De Boom, Houttil 2

In het 17de-eeuwse pand waarin dit museum is gevestigd bevond zich één van de grootste bierbrouwerijen die Alkmaar heeft gekend. Het biermuseum toont de geschiedenis van het bier drinken en geeft inzicht in het oude bierbrouwerproces.

In de 16de- en 17de eeuw werd bier gedronken als water. Het grachtenwater was namelijk niet zuiver, omdat er vrijelijk in geloosd werd. Opgevangen regenwater was niet altijd voorradig en dat maakte bier tot een gezond alternatief, aangezien voor het brouwproces duinwater werd gebruikt. Eeuwenlang werd het zuivere duinwater in tonnen via boten naar de Alkmaarse bierbrouwerijen vervoerd. Met een zogeheten waterboom, een klein hefboomsysteem, werden de watertonnen op de kade gehesen. Naar deze boom is dit pand vernoemd en het verklaart waarom het woord 'boom' zo in de bierbranche is verweven.

Openingstijden

Dinsdag t/m vrijdag 12.00 – 17.00 u (tijdens de kaasmarkt vanaf 10.00 u)

Zaterdag & zondag 13.00 – 16.00 u

Toegangsdeur na 16.00 u gesloten en het museum is gesloten op feestdagen.

Entree

MJK kaarthouders en kinderen t/m 6 jaar gratis

Kinderen 7 t/m 12 jaar en 65+ kaart € 1,75

Volwassenen € 3,50

Het Biermuseum was de laatste bezienswaardigheid van deze route. Aanraders om uw dagje Alkmaar compleet te maken zijn een bezoek aan de Grote Sint Laurenskerk (Grote Kerk) of het Waaggebouw met het kaasmuseum (nummer 16 en 17 op de kaart). In het Stedelijk Museum Alkmaar, gevestigd aan het Canadaplein, is een overzicht van de Alkmaarse geschiedenis te bewonderen. Ook kunt u een rondvaart maken door de grachten met de open boot die vertrekt vanaf de Mient (vlakbij het Waaggebouw). Of u gaat nog even winkelen op de Laat, de Langestraat en alle tussengelegen straatjes. Veel plezier!

Bron: Brochure Monumentenroute in en om de oude stadskern, Open Monumentendag.